

CE, I

RAKSTU KRĀJUMS

XV

Eitērat ras zīn tne V sture Etnogr fīj
Folklorā Lingvistika

DAŽAS PIEZ MES PAR VELLO HELKA UZIETIEM 17. UN 18. GS.
LATVIEŠU TEKSTIEM

Vello Helka augst k public tie 17. un 18. gs. latviešu teksti ir v l viens pama-
tojums jau vair kk rt izteikt m dom m, ka Rietumeirop var tu glab ties daž di
mums v l nepaz stami veci raksti latviešu valod¹. Šie atradumi — albumu
ieraksti — gan nav nek di garie teksti, ta u latviešu rakstu v stur , kur iespiesto
darbu agr kos gadsimtos nav bijis necik daudz, bet saglab to manuskriptu skaits
ir gauž m mazs, ari tie ir ar savu v rt bu. Droši sak ms, ka tie var s noder t dažam
p tniekam vien vai otr aspekt .

Še lai sniegtas dažas piez mes par šiem ierakstu materi liem.

Public tos albumu ierakstus p rl kojot, j konstat , ka tie paplašina m su
ieskatu k d maz paz stam lauk — Latvijas t laika v cu taut bas iedz vot ju
latviešu valodas prašan un, kas v l svar g k, katreiz j s domin još s latviešu
ortogr fijas paz šan . Kaut ar pašreiz jos apst k os sal dzin jumi ar visiem pa-
z stamiem 17. un 18. gs. iespiestiem latviešu tekstiem š raksta autoram nav iesp -
jami, var tom r spriest, ka da a šo ierakstu, kas ir k di b beles izteicieni, nav
tikuši norakst ti no vienas vai otras latviešu gr matas, bet dotaj situ cij pašu
ierakst t ju ad hoc p rtulkoti (event. no lat u, grie u vai v cu gr matu tekstiem).
Tikai retos gad jumos šo ierakstu autori b s muši l dz uz rzem m k das lat-
viešu gr matas, lai stud dami vingrin tos ar š s valodas prašan .

Filologa darb dažk rt var b t visai noz m gī sal dzin jumam ieg t k das per-
sonas rokraksta paraugu. Šin Ce u s jum public ti tr s min tie ieraksti
faksimil , ta u, t k V. Helks nor d jis, kur katrs no šiem vecajiem piemi as
albumiem tagad glab jas, ar p r jo tekstu fotokopijas, vajadz bai rodoties, b s
viegli ieg stamas. Viens no šiem ierakstiem k rokraksta paraugs jau tagad ieg st
noz mi k k das jau priekš daudz gadiem Alvila Augstkalna izteiktas hipot z s
pareiz bas pier d jums (skat. zem k).

Sekojoš s piez m s par atseviš iem albumu ierakstiem patur ta t pati tekstu
numer cija, kas ir V. Helka public jum .

[1.] Par pirm (1617. g. 26. janv.) teksta ierakst t ju Hansu fon Fiku (von
Vick) b tu v lams uziet k das piln g kas biogr fisk s zi as. Vi a ierakst min t
Vidzemes vieta Oley nevar tu b t Olaine (Olai), bet gan, laikam, Oli as (daž s
19. gs. kart s Ohley), kas ir pie Gaujas, Trik tas Valkas lielce a mal , apm ram
9 vai 10 km uz austrumiem no Stren iem.

Šin ierakst redz gar vok a apz m jumu ar burtu divk ršojumu (aa): K i
maack, tam naack, sal. faks. 17. lp. Var tu dom t it k par somu ortogr fijas

(H. Adolfija p cte a) Dobel ¹⁰. Tur m c damies latviski, vi š b s n cis sakaros vai nu ar F rekeru pašu, vai, vismaz, ar vi a m c b m. B dams Liep j , Kr gers b s bijis min to tekstu rakst t js.

P rl kojot Kr gera latvisko ierakstu Hozma a album ¹¹, (sal. faks. 19- lp.) El i pāzeetigs eek chan wi chadam bedam, konstat jams, ka p d j v rd bedam) -ska as gaŕums apz m ts, burtu p rsv trojot vertik li t d pat veid , k tas dar ts min tajos Liep jas tekstos (sal. A. Augstkalna rakst faks. 122. un sek. lp.). Ar rokraksts ab s viet s — k šin s tekstos, t albuma ierakst — visai l dz gs. Nav šaubu, ka par min to Liep jas 1687. gada latviešu tekstu autoru Kr gers ar j atz st¹².

Ka Kr gers sav rakst b sekojis k diem citiem paraugiem, nevis Mancelim, var spriest ar , sal dzinot vi a ierakstu album ar attiec go teksta fragmentu Mance a Postill ¹³ . . . e i pazeetigs wi enahdahs Bāhdahs.

T k Kr gers v l k k uva par N cas un B rtas m c t ju, tad, sakar ar min to, b tu skaidrojams, vai neeksist k das šo bazn cu gr matas no vi a darb bas laika. Pozit v gad jum b tu j p rliecin s, vai ar tan s nav uzejamas k das atz mes Kristofora F reker a ortogr fij . K labi zin ms, latviešu rakstu pieminek i š d pareizrakst b ir lieli retumi.

[5.] Z muels Gliks (Glück), latviešu b beles tulkot ja, Ernsta Glika br lis, nav piedz vojis p d j likteni — deport ciju uz Krieviju un palikšanu tur l dz pašai n vei. Kad sti vi š, nedrošiem apst k iem nobriestot, Latviju atst jis, b s redzams, j dom , kad b s n cis klaj V. Helka soļ tais visu vi a piemi as albuma tekstu public jums¹⁴.

Umurgas m c t ja M. Reisnera (Reusn r) ieraksts Z. Glika album ir izdar ts 1693. g. 21. maij , laik , kad t.s. b beles ortogr fij ir jau k uvusi par ofici lo. Protams, ne visiem m c tjiem izdev s to t l t un gluži piln gi. apg t. Sal dzinot šo Reisnera ierakstu ar attiec go vietu (2. Tim. 2, 19) Glika b beles iespiedum , redzams sekošais.

Reisneram: Staig ar Dewu. Gann wings teūwis pasiest.

Glika jaunder bas tulkojum (1685, 421) . . . Tas Kungs pa ih t tohs aivejus. Z m gi, ka Reisners t l k latvisk tekst v rdu piemin šana akuz t v (par peminne chan) rakst jis bez galotnes — t pat k dažs labs vēc ks 16. un 17. gs. autors. Par Reisnera nepiln go latviešu valodas prašanu liecina ar teikuma da a ka mannam Snohtam, kur b tu bijis j raksta savam.

[6.] Heinricha V genera (Wagener) 1693. g. 25. maija ieraksts Z. Glika album Weenu preezigu Deiveju Deeivs eemihl ar ir jaun s der bas teksta cit ts. Attiec g vieta (2. kor. 9, 7) Glika jaunder b (1685, 364) ir . . . j o weenn preezigu Deweju Deeivs eemihl.

Redzams, ka pareizrakst b V geners — tieši vai netieši — sekojis Glikam. Gavodamies k t par m c t ju k d latviešu draudz , vi š b s m c jies valodu p c sava laika visjaun kajiem latviešu gr matu iespiedumiem.

V genera latviskaj ierakst redz k du interesantu faktu: s kum vi š uzrakst jis Deeivin, ko p c tam p rlabojis par Deews. J spriež, ka vi am t ri autom tiski vedies rakst t deminut va formu Dievi š. Par m jskolot ju Vidzem str d jot, vi am, protams, var ja gad ties šo pamazin mo formu dzird t it bieži.

[7.] Johana E. Hinkeldeja (Hinckeldey) latviskais ieraksts J. Chr. Štokma a (Stockmann) album (Es zerru us Deivu) izdar ts 1720. g. 3. novembr , t tad

laik , kad jaun , t.s. b beles ortogr fij , jau piln gi domin . Pret ji t s pa mie-
nam latviešu diftongu ie apz m t ar ee, Hinkeldejs raksta v l k dažs labs 17. gs.
autors Dewu (un ne Deewu).

[8.] V l kais C su pr vests Heinrichs Baumanis, kam savi nopelni ari latviešu
liter t ras v stures, folkloras u.v.c. materi lu v kšan ¹⁵, ierakst dams savus pie-
mi as tekstus studenta B. F. P lgr ma album (1737. g. 22. mart), ar pats v l
bijis jauns diev rdu students, apm ram 21 gadu vecs. Redzams, ka ar latviešu
valodas prašan vi š v l nav bijis nek ds stiprais. T Glik a b beles tulkojum š
119. psalma 5. pants ir¹⁶ Kaut manni Ze ģ us to ween d ihtohs, tawus Likkumus
fargaht, kam r Baumanim tas (j dom , turpat J n , ierakst šanas laik , tulkojot
no k da citvalodas teksta) izdevies labu tiesu neveikl ks un k dain ks: Ak! kaut
mana Dfiwiba tawu Teefu no wis a Sirdu turretu!

[9.] Cit di j v rt toreiz j teolo ijas studenta, v l k Katlakalna un Olaines
m c t ja G. Portena (Poorten) 1754. g. 25. augusta latviskais ieraksts k d album ,
k pašnieks nav nosak ms. Ar Portena izteiciens (37. psalma 5. p.) Pawehli tam
Kungam tawu zellu, un zerre us winnu, Tad Winfch gann darrihs, atskaitot
m kstin jumus, gandr z piln gi saskan ar Glik a b beles tulkojuma atbilstošo
tekstu¹⁷ — Pawehli tam KUNGAM tawu Ze u, un zerre us wi u, tad wi fch
gann darrihs. Kaut gan šis ieraksts izdar ts V cij , Getingen , tom r nevar
b t šaubu, ka Portenam priekš bijis k ds paraugs. Visai iesp jams, ka vi š lietojis
k du latviešu gr matu, lai k n kamais m c t js vingrin tos šin valod .

[10.] V.B. Glandorfa (Glandorff) albuma lappušu sasaist juma izteiciena Salve
Herr Bru- || der, ka klajas majahs! latvisk da a (jaut jums k kl jas m j s?)
j pieskaita t m latviešu valodas fr z m, kuras m dza lietot sastopoties. 18. gs.
R g¹⁸, kur latviešu iedz vot ju bija diezgan daudz, Glandorfs šo atska p ra
izteicienu var ja b t dzird jis it bieži. Pareizrakst b ierakst t js palicis iepaka
sava laika pa mieniem, sal., piem., G. F. Stendera v rdn c (Lettisches Lexikon,
Mitau 1789), 1. da as 108. lp. k klahjahs, wie gehts? wie stehts? un turpat 149-
lp. mahjā, mahjās, daheim, zu Hause, nach Hause.

[11.] D. Brinkena (Brincken) latviskais ieraksts, kaut ar tikai apm ram dat -
jams, t pat liecina par š kurzemnieka (Kurlemneeks) v jo t laika latviešu pa-
reizrakst bas prašanu: vi a to rakstia jusu Draugs, kas, p c V. Helka sprieduma
(skat. augst k 21. lp.), var b t ierakst ts starp 1776. un 1778. gadu, dr z k atg -
dina iepriekš j gadsimta tekstus.

[12.] B. D. fon Bergs (von Berg) ar savu latvisko lappušu sasaist jumu ariween
koopā (L. fon Šr ba (von Schreeb) album , 1785. g. 24. septembr) ir v l jies
uzskat mi demonstr t abu ierakstu autoru vidzemniecisko kop bu. Pa miens
rakst t diftongu uo k divk ršo o (t.i., oo) 18. gs. beig s latviešu rakstos ir
izzudis. Dom t, ka še b tu k da sekošana somu rakst bas pa mienam, sti nav
iemesla; dr z k te sastopamies ar k du v lu anachronismu¹⁹. Ir labi saprotams, ka
šim jaunajam studentam, kas p c studij m piev rs s milit rai karj rai, nevar jā
b t ne vajadz bas, ne intereses m c ties t laika jaun k s latviešu pareizrakst bas
pa mienus.

[13.] V. Helks par š ieraksta autoru tur v l ko Jelgavas rstu K rli Christi nu
S mani (1763—1835). Ja tas b tu fakts, tad j jaut , vai s kum vi am nav bijis
nodoms stud t teolo iju, jo vi a parakstam pievienotos burtus T.S.D.W.St. —

k da izteiciena sa sin jumu, var tu skaidrot par T Sv t Dieva V rda Students. K jau nor da V. Helks, albuma ieraksts, kas viscaur ir tikai latviešu valod vien, Rietumeirop 18. gs. apst kos j tur par rk rt gu retumu. Paš tekst z m gs ir Helmštetes v rda latviskojums par Elmpils tu, t to piel gojot latviešu plašo aprindu izrunai.

[14.] Jelgavas Annas bazn cas m c t ja Johana Bernevisa ieraksts echu b ga Georga Holika album (1684. g. 1. maij) ir dzejisk form un ar atska u otr rind . Iesp jams, ka teksts p r emts no k das iespiestas gr matas; to nosac t var tu filologi, kam b tu piesniedzams attiec gais sal dzin mais materi ls. Šis izteiciens, k redzams, atspogu o 17. gs. gr tos dz ves apst k us, kad sviestmaizi n cies tur t nevis par parastu, bet par paši v rt gu un izcilu uzturu.

[15.] Ja J kabs Vilhelms Z lmanis (Sielmann) Fr. G. Ma evska album ierakst jis l a t v i s k a dzejo a pantu, tad, j dom , t d , ka p d jam jau toreiz b s bijusi k da interese par latviešu rakstniec bu. Šis dzejo a fragments nevar b t paša Z lma a sacer ts: ortogr fij tas p r k atš iras no zem k las m parakstteksta. P d j ska u garumi apz m ti, sekojot citiem principiem (pat v l ar vok a divk ršojumu!). Panta sto autoru var tu nosac t apst k os, kur b tu pieejams attiec gais sal dzin mais materi ls, piem., Vec Stendera darbi.

[16.] Ludviga Dro (Droz) latviskais teksts J. G. Chr. Adlera album (ieraksts 1782. g. 24. febr.) v rš uz sevi uzman bu paši ar to, ka ierakst ts t laj Rom , otrk rt, ka pats L. Dro ir šveicietis. Z m gs ir Neišateles resp. Neienburgas v rda latviskojums par Jauno Pili. Pats izteiciens Wi u reds uz garra lauka var tu b t k da autora sentences tulkojums.

1 Sal. aut. Altlettische Schriften und Verfasser, 1, Lund 1965, 12 skk., un tur nor d to literāt ru.

2 Sal. H. Biezais, Ein neugefundener Text des lettischen Vaterunsers aus dem 16. Jahrhundert, Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen, 42, Uppsala 1955, 47—54; Jaunatrasts latviešu t vreizis teksts, Ceļa Z mes 26, 1955, 281—285; Der älteste Text des lettischen Vaterunsers, Nordisk Tidskrift . . ., 44, 1957, 1 skk.; K. Dravi š, Altlettische Schriften ... 1, 19 skk., 29 skk. un 36 skk.; Das Hasentötersche lettische Vaterunser, Studi Baltici, N. S. 1 (9), Firenze 1952, 211 skk., un tur nor d to liter t ru.

3 Sk., piem., vi a Stratagema oeconomicum, Riga 1649², 267 u.c.

4 Sk., piem., šo pašu tekstu (Kas m k, tam n k) E. Kokares sak rtot izlases kr jum Latviešu sak mv rdi un parunas, R g , Zin t u akad mijas Valodas un liter t ras instit ta izdevum , 1957, 137 (2181. teksts).

5 Alvila Augstkalna rad ts apz m jums (skat. Pirmie latviešu teksti un gr matas (. . . 1530—1630...), Latviešu liter t ras v sture 2, R g 1935, 29.

6 Public ts Lund 1961: Evangelien und Episteln. Ins Lettische übersetzt von Georg Elger. 1. Texte.

1 K ilustr cija latviešu valodas izkopšanas v l t l k m pak p m še sal dzin jum lai sniegti jaun s der bas t s pašas vietas (Rom. 13, 8) jaun ki tulkojumi: a) E. Glikia iauder b (1685), 320: ...j o kas to ohtru m'hle, tas irr to Bauflibu peepildijs; b) V. Strel vca jaunderibas tulkojum (no Vulg tas), 1949, 260: ...j o . kas m l savu tuv ku, tas izpilda likumu; c) luter u b beles Londonas 1966. g. izdevum (B bele. Vec s un jaun s der bas sv ti raksti; valodu p rl kojis E. Biese), 1145: o, kas otru m l. tas ir piepild jis bausl bu.

8 Par G. Kriģera latvisko ierakstu š raksta autoru inform ja ari igau u zin tnieks Dr. phil. Oto Al. V bermanis (Webermann), propon dams kop ģi to public t. Tas neizdev s vi a negaid t s, p ragr sn ves d .

9 A. Augstkalns, Latviešu fragmenti 17. g.s. beigu Liep jas akt s, rakstu kr jum Velt - jums... Augustam Tentelim, R g 1936, 115—144.

10 Sal. augst k (19- lp.) V. Helka sniegto G. Kriģera biogr fiju.

- 11 Dom jams, pareizai izlas šanai G. Kr gers atz m jis ga ko (otra un ceturt) v rdu uzsvaru ar pašu akcenta z mī.
- 12 Ka 17. gs. Kurzemes iedz vot jus ned v vairs par kuršiem, bet par latviešiem, dokument ts ar šē: G. Kr gers turpat velt jum pierakst jis v l kl t Hcec ,nter Lettos in Curoniā verlantī memorice ergo appon_ere] volui Poileilori idiomate Lettico.
- 13 Še p c faksimila A. Šv bes Mance a spredi u izlas . Kopenh gen 1954, 50.
- 14 Sk. augst k 22. lp. 5. piez.
- 15 Sal. J. Fr. v. Recke und K. E. Napiersky, Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon ... 1, Mitau 1827, 77 sk.; L. B rzi š, Atrakt tautas dzeja, FBR 13, 1933, 125; K. Dravi š, Par J a Reitera iespiestiem darbiem, Celi 14, 1969, 22.
- 16 E. Glika tulkotaj vecder b (1689), 1132.
- 17 Vecder b (1689), 1051.
- 18 Glandorfa ieraksts dat ts ar 1765. g. 8. apr li.
- 19 Sal. augst k 25. un sek. lp., ar 2. un 3. piez.

EINIGE ANMERKUNGEN ÜBER DIE VON VELLO HELK GEFUNDENEN
LETTISCHEN TEXTE DES 17. UND 18. JAHRHUNDERTS

Den einzelnen lettischen Texten, die Vello He'k in seiner oben gedruckten Arbeit veröffentlicht hat, fügt der Verf. verschiedene Anmerkungen hinzu, die meistens die Rechtschreibung dieser Texte betreffen.